

Advies over paraplusoorten voor akkervogels

Adviesnummer:	<u>INBO.A.3536</u>
Datum advisering:	16 februari 2017
Auteur(s):	Glenn Vermeersch & Koen Devos
Contact:	Lieve Vriens (lieve.vriens@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	ANB-INBO-BEL-201-2
Geadresseerden:	Agentschap voor Natuur en Bos T.a.v. Floris Verhaeghe Koning Albert I-laan 1.2 bus 74 8200 Brugge Floris.verhaeghe@Ine.vlaanderen.be
Cc:	Agentschap voor Natuur en Bos Joris Janssens (joris.janssens@Ine.vlaanderen.be) Rebecca Devlaeminck (rebecca.devlaeminck@Ine.vlaanderen.be) Michiel Vandegehuchte (michiel.vandegehuchte@Ine.vlaanderen.be)

Aanleiding

Het ANB onderzoekt hoe het beleid kan bijdragen aan het in stand houden van populaties van soorten in het landbouwlandschap. Akkervogels komen daarbij als indicatorsoorten snel in beeld en vele soorten doen het naar verluidt niet goed. De term "akkervogel" is voor interpretatie vatbaar. Het gaat om karakteristieke soorten van het landbouwgebied die voor hun overleving voor een groot deel van akkerland afhankelijk zijn. Maar ook soorten die tijdelijk of permanent op of rond akkers leven, worden – afhankelijk van de bron – als "akkervogels" beschouwd.

Om voor deze heterogene groep een visie en instandhoudingsmaatregelen uit te werken lijkt het handig gebruik te maken van een of meer paraplu-soorten die voldoende ondersteunend zijn voor de rest van de akkervogelsoorten.

Vraag

Welke zijn de akkervogelsoorten met negatieve trend die voldoende indicatief zijn voor de landschapskwaliteit en waarbij maatregelen voor deze soorten een ruimer pallet van andere akkervogelsoorten (of agrarische biodiversiteit) ten goede komt?

Toelichting

1 Inleiding: wat zijn akkervogels?

Alle vogelsoorten die hun volledige of gedeeltelijke levenscyclus doorbrengen in akkergebieden kunnen beschouwd worden als akkervogels. In dit advies beperken we ons echter tot die soorten die in Vlaanderen voorkomen én waarvan de meerderheid van de gekende populatie tijdens de broedperiode afhankelijk is van akkers en/of akkerranden omwille van nestgelegenheid en/of foerageergebied (zie o.a. Dochy & Hens 2005, Maes et al. 2014)

Akkervogels kunnen ruwweg verdeeld worden in 2 categorieën (zie o.a. Dochy & Hens 2005, Dochy 2014):

- a) OLA's: open landschappen akkervogels
- b) KLA's: kleinschalige landschappen akkervogels

De soorten van open landschappen broeden en foerageren in open terrein, in de teelten, vaak ver verwijderd van de randen met eventuele kleinschalige landschapselementen. De andere groep akkervogels broedt en foerageert in hagen, houtkanten, rietkragen, of andere vegetaties in de randen van de landbouwpercelen. Deze laatste groep is echter niet exclusief gebonden aan grootschalige akkervogelgebieden. Soorten als putter, ringmus, spotvogel, grasmus en braamsluiper voelen zich eveneens thuis in brede houtkanten en allerhande aanplantingen grenzend aan graslanden of nabij (al dan niet agrarische) bebouwing. In dit advies beperken we ons daarom tot de soorten akkervogels van open landschappen en slechts twee soorten uit de groep van de KLA's.

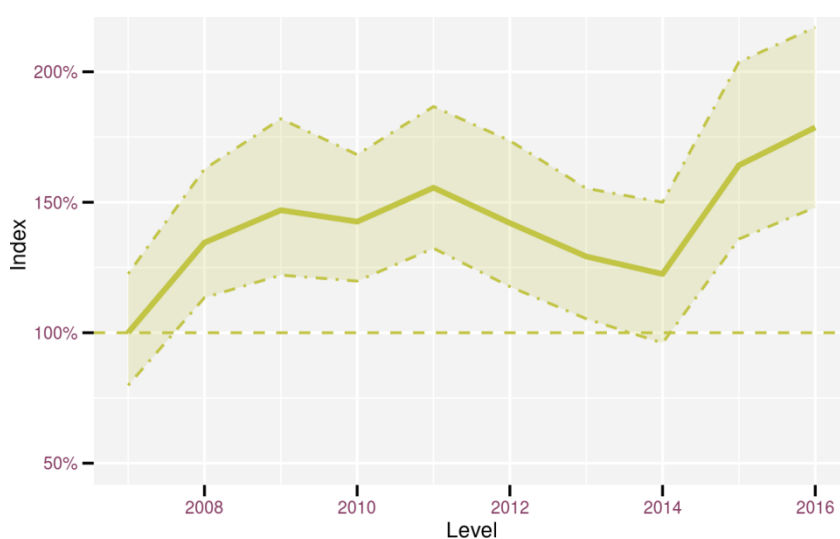
Finaal werden de volgende soorten weerhouden:

- a) OLA's: gele kwikstaart, grauwe gors, grauwe kiekendief, Kievit, kwartel, scholekster en veldleeuwerik
- b) KLA's: geelgors, patrijs.

2 Trends van akkervogels in Vlaanderen

Voor de trendbepaling van geelgors, gele kwikstaart, grauwe kiekendief, Kievit, patrijs, scholekster en veldleeuwerik baseren we ons op de resultaten van de projecten 'Algemene Broedvogels Vlaanderen' (ABV, Devos et al. 2016a) en 'Bijzondere Broedvogels Vlaanderen' (BBV, INBO-databank + waarnemingen.be). Recente cijfers van grauwe gors werden verzameld in het kader van de opmaak van de nieuwe Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (Devos et al. 2016b). Kwartel is erg lastig te inventariseren en het voorkomen van de soort als broedvogel in Vlaanderen én Europa is sterk wisselend waardoor een nauwkeurige trendbepaling niet mogelijk is. Kwartel werd in de nieuwe Rode Lijst beschouwd als 'momenteel niet in gevaar'.

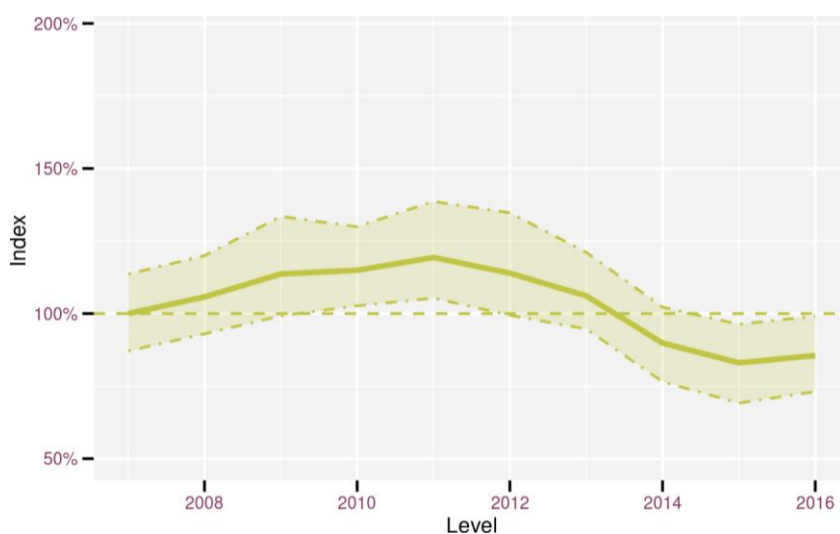
2.1. Geelgors – *Emberiza citrinella*

Figuur 1. Trend van geelgors in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

Geelgors is een soort die het duidelijk goed doet in Vlaanderen sinds de start van het ABV-project en is daarmee een uitzondering binnen de aan landbouwmilieus gebonden broedvogels.

2.2. Gele kwikstaart – *Motacilla flava*

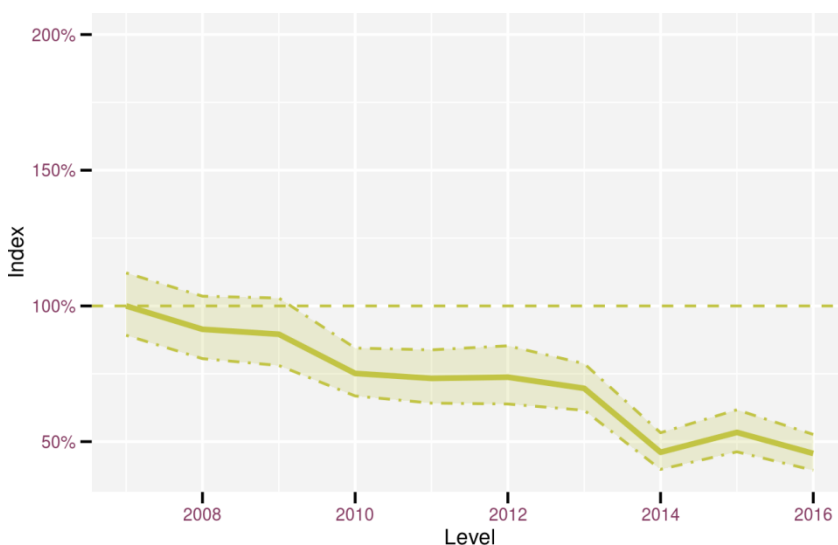
Figuur 2. Trend van gele kwikstaart in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

De daling is wat minder uitgesproken dan bij patrijs en Kievit (zie verder), maar ook gele kwikstaart neemt licht in aantal af in Vlaanderen.

2.3. Grauwe kiekendief – *Circus pygargus*

Grauwe kiekendief is een onregelmatige broedvogel geworden in Vlaanderen. In sommige jaren wordt geen enkel broedgeval vastgesteld. Vooral in grootschalige akkercomplexen met een groot aandeel graanteelt wordt af en toe nog nestbouw vastgesteld. De soort werd als 'ernstig bedreigd' opgenomen in de nieuwe Rode Lijst (Devos et al. 2016b). Voor deze soort bestaat reeds een goedgekeurd beschermingsprogramma (SBP) (Vandegehuchte et al. 2015).

2.4. Kievit – *Vanellus vanellus*

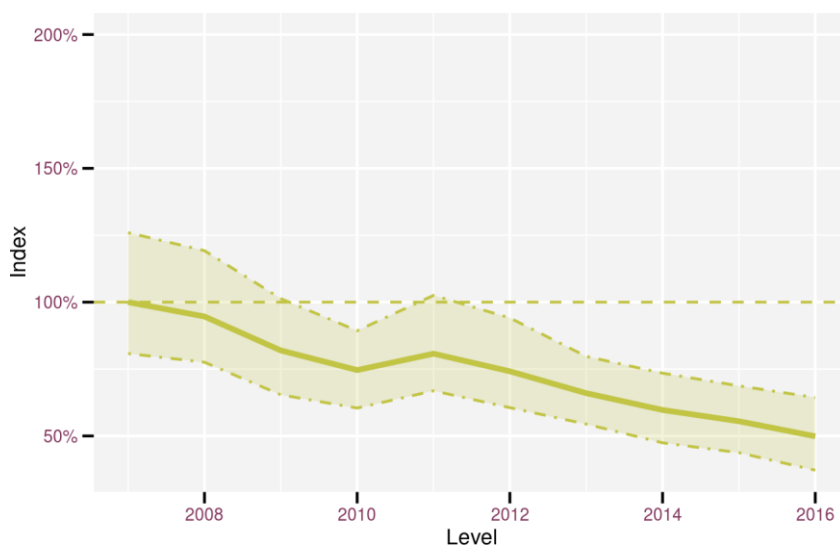

Figuur 3. Trend van Kievit in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

Kieviten kunnen zowel op weilanden als op akkers broeden en zijn aldus kenmerkend voor het gehele landbouwgebied in Vlaanderen. Door de grote maaidruk in (productie-)grasland proberen echter steeds meer Kieviten op akkerland te broeden. De trend in Vlaanderen is sterk negatief en de soort werd in de nieuwe Rode Lijst opgenomen als 'bedreigd' (Devos et al. 2016b).

2.5. Patrijs – *Perdix perdix*

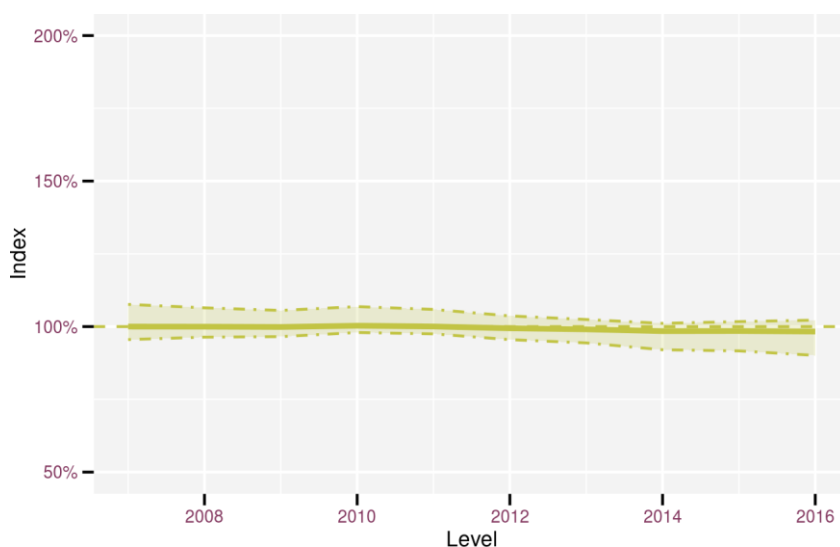
Patrijzen zijn echte akkervogels die in functie van nestgelegenheid vooral nood hebben aan voldoende kleinschaligheid in de vorm van hagen, houtkanten en een gevarieerde, ruige begroeiing in de perceelsranden. Het is, op basis van recente ABV-data, één van snelst afnemende soorten in landbouwgebied en ze werd net als Kievit in de nieuwe Rode Lijst opgenomen in de categorie 'bedreigd' (Devos et al. 2016b).

Figuur 4. Trend van patrijs in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

2.6. Scholekster – *Haematopus ostralegus*

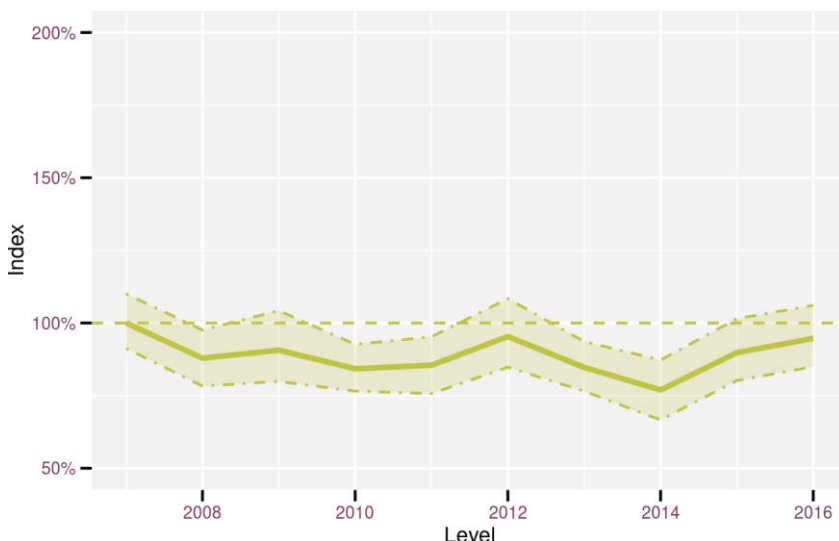
Hoewel een van oorsprong aan kusten en getijdengebieden gebonden soort, broeden scholeksters al enkele decennia in flinke aantallen in landbouwgebieden in het binnenland. Daarbij wordt vooral op akkerland gebreed. De huidige cijfers tonen een stabilisatie van de aantallen. In de nieuwe Rode Lijst (Devos et al. 2016b) wordt de soort beschouwd als 'momenteel niet in gevaar'.

Figuur 5. Trend van scholekster in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

2.7. Veldleeuwerik – *Alauda arvensis*

Deze eens zo algemene vogel gold lange tijd als één van de snelst afnemende soorten in het landbouwgebied en in grote regio's is ze uit de open terreinen verdwenen als broedvogel. Sinds de start van het ABV-project is er nog sprake van een verdere, lichte afname. Ook deze landbouwsoort werd recent opgenomen in de Rode Lijst, categorie 'kwetsbaar' (Devos et al. 2016b).

Figuur 6. Trend van veldleeuwerik in 2007-2016 (grijze zone = 95% confidentie-interval)

2.8. Grauwe gors – *Emberiza calandra*

De grauwe gors is ondertussen te zeldzaam om nog een statistisch relevante trend op te leveren in het ABV-meetnet. De soort is als broedvogel verdwenen uit het westen van Vlaanderen en gaat ook in het resterende kerngebied in Haspengouw steeds verder achteruit. Cijfermateriaal verzameld in het kader van de opmaak van de nieuwe Rode Lijst toont aan dat er nog minder dan 500 broedparen overblijven in die beperkte regio en de grauwe gors werd dan ook opgenomen als 'ernstig bedreigd' (Devos et al. 2016b).

3 Keuze van parapluoorten

De huidige gemiddelde trend van aan landbouw gebonden soorten in Vlaanderen is indicatief voor de verder globaal verslechterende kwaliteit van de agrarische gebieden in Vlaanderen en bij uitbreiding in heel Noordwest-Europa. Gele kwikstaart, grauwe kiekendief, Kievit, patrijs, veldleeuwerik en grauwe gors zijn alle specifiek aan akkers gebonden vogelsoorten die in aantal afnemen in Vlaanderen. Voor de grauwe kiekendief is reeds een SBP goedgekeurd en de uitvoering ervan zou ten minste op lokaal (SBZ-)niveau voor alle andere akkervogelsoorten positieve effecten moeten genereren.

Grauwe gors kent nog slechts een erg beperkt verspreidingsgebied in Vlaanderen. Momenteel worden door de Vlaamse Landmaatschappij de beschikbare PDPO-subsidies prioritair ingezet in de zogenaamde 'akkervogelkerngebieden', gebieden waar grauwe gors nog voorkomt als broedvogel, die in 2014 door het INBO werden verfijnd (Feys & Vermeersch 2014). De resterende soorten komen ondanks een vaak forse terugval t.o.v. 2007 nog wijdverspreid voor in Vlaanderen. Daarbij is patrijs indicatief voor een relatief kleinschalig, niet al te besloten landbouwgebied met een voldoende afwisseling van hagen, houtkanten, brede bermen, ruigtes en braakliggende terreintjes. Een gemengde landbouw geniet de voorkeur, met ook aanwezigheid van (historisch permanente) graslanden. Geelgors is meer kenmerkend voor een meer besloten kleinschalig landschap met een vrij dicht

netwerk van hagen en bomen. Maar omdat deze soort niet achteruitgaand is, zoals gesteld in de vraag, kiezen we patrijs als paraplu soort voor kleinschalige landschappen akkervogels.

Van de soorten die eerder gebaat zijn bij grootschalige akker- en weilandcomplexen kan veldleeuwerik beschouwd worden als een goede paraplu soort, hoewel oppervlaktevereisten aanzienlijk kunnen verschillen van soort tot soort (bv. grauwe kiekendief versus veldleeuwerik).

Van beheermaatregelen in functie van patrijs en/of veldleeuwerik, indien toegepast op voldoende grote schaal, kan verwacht worden dat ze op termijn positieve effecten hebben op de aantalsontwikkeling van een brede waaier aan akkervogels, maar ook op andere diergroepen in het landbouwgebied. Naar verwachting zullen echter lang niet alle soorten evenredig profiteren. Zo is een soort als kievit minder of niet gebaat bij grasstroken die in het voorjaar al snel een relatief hoge vegetatie krijgen. Bovendien komen maatregelen voor veldleeuwerik in het broedseizoen maar deels tegemoet aan de noden van standvogels zoals gelgors en grauwe gors die in de huidige landbouwregimes in de problemen komen m.b.t. overleving in winter (wegens voedseltekorten).

De keuze van paraplu soorten vereist een zeer gedegen kennis van de ecologie van een soortengemeenschap en de correlatieve verbanden tussen de beheermaatregelen en de daaraan gekoppelde veranderingen in condities en de daaruit volgende verandering in abundanties van soorten (Mergeay et al. 2012). Voor een meer onderbouwde keuze van zogenaamde paraplu soorten is een geactualiseerde literatuurstudie over de effectiviteit van beheermaatregelen bij verschillende soorten akkervogels dus wenselijk. In de tijdspanne van dit advies was dit echter niet mogelijk.

Conclusie

Broedvogels kenmerkend voor landbouwgebied vertonen in het algemeen een negatieve trend in Vlaanderen. Akkervogels vormen daarop geen uitzondering en nemen bijna allemaal in aantal af in het tijdsvenster 2007-2017.

Maatregelen voor de gekozen paraplu soorten veldleeuwerik en patrijs komen potentieel ten goede aan een brede waaier van soorten van uitgestrekte, open landbouwgebieden en soorten van open terrein met houtkanten, hagen en ruigere vegetaties.

Om het effect van bestaande en nieuwe maatregelen op landbouwsoorten in het algemeen te maximaliseren is echter meestal ook maatwerk op soortniveau nodig.

Referenties

Devos K., Anselin A., Driessens G., Herremans M., Onkelinx T., Spanoghe G., Stienen E., T'Jollyn F., Vermeersch G. & Maes D. (2016b). De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen. *Natuur.oriolus* 82 (4) 109-122.

Devos K., Vermeersch G., Onkelinx T., T'Jollyn F. & Lewylle A. (2016a). Het project Algemene Broedvogels Vlaanderen (ABV): een nieuwe update van populatietrends (2007-2016).

Dochy O. & Hens M. (2005). Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Beschermingsmaatregelen voor akkervogels. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud IN.R.2005.01, Brussel, i.s.m. het provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge.

Dochy O. (2014). Verslag van de Frans-Belgische akkervogelinventarisatie 2013. Provincie West-Vlaanderen, Brugge. 105 p.

Feys, S. & Vermeersch, G. (2014). Actualisering akker- en weidevogelkerngebieden. INBO.R.2014.1501602, Brussel, Instituut voor Natuur en Bosonderzoek.

Maes D., Van Calster H., Anselin A., Belpaire C., Casaer J., De Knijf G., Devos K., Dhont P.-J., Gyselings R., Packet J., Speybroeck J., Stienen E., Stuyck J., Thomaes A., T'jollyn F., Van Den Berge K., Van Landuyt W., Van Thuyne G., Van Uytvanck J., Vermeersch G., Verreycken H. & Pollet M. (2014). Haalbaarheid van het opstellen van multisoortenbeschermingsprogramma's. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2014 (rapportnr. INBO.R.2014.3032147). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Mergeay J. (2012). Advies betreffende paraplu-soorten in de provincie Antwerpen. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO.A.2012.99). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Vandegehuchte M., Van Hoydonck G., Goemaere K., Lewylle I., Lambrechts J. en Heylen O. (2015). Soortenbeschermingsprogramma voor de grauwe kiekendief, 2015, Agentschap voor Natuur en Bos.